

Henryk Cudak

Rola matki w zaspokajaniu potrzeb emocjonalnych dzieci

Pedagogika Rodziny 2/1, 21-29

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Henryk Cudak
Społeczna Akademia Nauk w Łodzi

Rola matki w zaspokajaniu potrzeb emocjonalnych dzieci

Streszczenie

Matka jest tą osobą w środowisku rodzinnym, która tworzy ognisko domowe, zaspokaja potrzeby biologiczne, opiekuńcze, psychiczne i społeczne członków wspólnoty rodzinnej, a szczególnie dzieci. Wypełnia także wielostronne funkcje macierzyńskie wobec dzieci, kształtując ich cechy osobowe, normy społeczne, zachowania. Już od urodzenia się dziecka, przede wszystkim matka jest tą osobą w rodzinie, która wyraża dziecku miłość, akceptację, opiekę, dbałość o rozwój biologiczny i psychiczny.

Słowa kluczowe: *rodzina, matka, funkcje macierzyńskie, potrzeby emocjonalne dzieci*

Role of Mother in Alleviating Emotional Needs of Children

Summary

In family environment, mother is a person who creates hearth, alleviates biological, caring, psychological and social needs of all family members, especially children. She also performs multiple maternal functions towards children, creating their behavior, social standards, and their character. From the moment of birth mother is a person in a family for a child, that express love, acceptance, care for biological and psychological development.

Keywords: *family, mother, maternal functions, emotional needs of children*

Wprowadzenie

Matka i ojciec stanowią dla dziecka najważniejsze i najbliższe osoby. Losy życia dziecka, jego edukacja, rozwój społeczny, emocjonalny, biologiczny,

moralny uzależniony jest od rodziców, a przede wszystkim od matki. Wypelnianie właściwych zadań ojcowskich w rodzinie, które polegają na wychowaniu potomstwa, opiece, zaspokajaniu potrzeb społecznych, ekonomicznych stanowi dla dziecka dobry wzór społecznej roli w życiu rodziny [por. Świdarska, 2011]. Natomiast matka w swym życiu rodzinnym pełni wiele ról społecznych, emocjonalnych, opiekuńczych, gospodarczych, kulturowych. Niejednorodność tych ról rodzicielskich, a także wielość podejmowanych zadań przez matkę w rodzinie, wynikają z jednej strony z odmienności psychicznej, znacznych różnic między kobietą i mężczyzną, z drugiej strony z kulturowych tradycji, które zakorzenione są tak mocno w wielu nawet młodych rodzinach mimo przemian społecznych, aksjologicznych, mówiących o równości, partnerstwie i podmiotowości kobiety w stosunkach rodzicielskich, w środowisku rodzinnym.

Kobiety z natury swej stają się matkami. Rodząc dziecko tworzy się w sposób bezwarunkowy przywiązanie, miłość i potrzeba opieki kobiety nad dzieckiem, są to wrodzone czynności macierzyńskie w stosunku do niemowlęcia. Ojciec natomiast, choć uczestniczy, często w sposób aktywny, w różnych sytuacjach okresu ciąży swej żony, fazie porodu i poporodowym czasie, jest w wielu czynnościach opiekuńczych wobec dziecka bezradny – musi się uczyć poprzez własne doświadczenie elementarnych, ale ważnych z punktu rozwoju dziecka funkcji rodzicielskich.

Instykt macierzyński, który tworzą hormony kobiety, powoduje z reguły potrzebę opieki nad dzieckiem, ścisłą symbiozę matki z dzieckiem, biologicznie rozwija uczucie miłości i pragnienie bycia z dzieckiem.

Macierzyńskie czynności opiekuńcze kreujące emocjonalne związki z dzieckiem

Matka jest tą osobą w środowisku rodzinnym, która spełnia różne role społeczne. Tworzy ona ognisko domowe, zaspokaja potrzeby biologiczne, opiekuńcze, psychiczne i społeczne członków wspólnoty rodzinnej, a szczególnie dzieci. Wypelnia także wielostronne funkcje macierzyńskie wobec dzieci, kształtując ich cechy osobowe, normy społeczne, zachowania. Już od wczesnego dzieciństwa, a nawet od urodzenia się dziecka, przede wszystkim matka jest tą osobą w rodzinie, która wyraża dziecku miłość, akceptację, opiekę, dbałość o rozwój biologiczny i psychiczny. Przetrawanie dziecka przy życiu i jego emocjonalny oraz społeczny rozwój uzależniony jest od pojmowanej roli macierzyńskiej, pełnionej funkcji rodzicielskiej, wyraża-

nej miłości i stabilnych uczuć emocjonalnych przez rodziców – zwłaszcza przez matkę.

Niezmiernie ważne dla rozwoju miłości macierzyńskiej są kontakty z nowo narodzonym dzieckiem. Kontakty fizyczne, emocjonalne i opiekuńcze matek są wrodzone, dają one uczucie zachwytu, ekstazy i miłości do swego dziecka [Cudak, 2000].

Elementem spójności i zjednoczenia emocjonalnego macierzyństwa z dzieckiem jest karmienie przez matkę mlekiem z własnej piersi. Karmienie naturalne matki nie tylko w sposób optymalny wpływa na zaspokojenie potrzeb biologicznych dziecka, ale wymaga ono częstych, fizycznych kontaktów małego dziecka z matką. Spełnia ono ważną rolę w powstawaniu i kształtowaniu się więzi emocjonalnej matki z dzieckiem, rozbudzaniu i utrwalaniu się miłości macierzyńskiej. Dlatego też dla dziecka matka jest tą osobą, która karmi, obdarza bezwarunkową miłością przynosząc ciepło w rodzinie i schronienie przed negatywnymi sytuacjami życia codziennego.

Naturalna, wypływająca z miłości i więzi emocjonalnej między matką i dzieckiem, opieka rodzicielska jest dla dziecka cenniejsza niż wyuczone umiejętności pielęgnacji dziecka. Słusznie B. Spoch [1993] uważa, że każde wzięcie maleństwa na ręce przez matkę, każda kąpiel, karmienie, uśmiech i przytulenie dziecka budzą w nim poczucie, że należy właśnie do niej. Nikt na świecie, żadne, nawet najlepiej pracujące żłobki nie zaspokoją u dziecka tej potrzeby opieki i miłości.

Zaspokajania potrzeb emocjonalnych u dzieci przez matkę w środowisku rodzinnym można w pewnym tylko stopniu nauczyć się na kursach i szkoleniach pedagogicznych, medycznych czy poprzez samokształcenie.

Podstawy opiekuńcze, tworzenie więzi wspólnotowej z dzieckiem, matki uzyskują także od swych rodzin pochodzenia. Jeśli w rodzinie pochodzenia w dzieciństwie cieszyły się miłością i akceptacją swoich rodziców, szczególnie swej matki, wówczas w drodze identyfikacji i naśladowania nabyły one cech charakterystycznych dla zaspokajania potrzeb emocjonalnych u swych dzieci.

Silna więź między matką a dzieckiem, wzajemna wrodzona i naturalna miłość powoduje dwukierunkowe oddziaływanie. Z jednej strony matka przekazuje wielostronne komunikaty dziecku, zaspokajając jego potrzeby emocjonalne, z drugiej strony dziecko odwzajemniając się swoim bliskim, w tym przede wszystkim matce, za okazywaną różnymi formami miłość, również swymi zachowaniami, które umacniają więzi emocjonalne, potęgują miłość, zadowolenie, uśmiech znamionujące szczęście matki i dziecka.

Zadania matki w zakresie zaspokajania potrzeb emocjonalnych dzieci zmieniają się wraz z rozwojem dziecka. Pierwszy okres życia dziecka, jak wcześniej uzasadniono, skupia uwagę matki przede wszystkim na czynnościach pielęgnacyjno-opiekuńczych, ale te działania macierzyńskie przepełnione są serdecznością, życzliwością, miłością, akceptacją dziecka, i ten uczuciowy stosunek matki do dziecka w optymalnym stopniu potrafi zaspokajać jego potrzeby emocjonalne.

W miarę rozwoju dziecka wzrasta u niego potrzeba kontaktu emocjonalnego. Pozytywne nastawienie matki do dziecka w każdym okresie rozwojowym ma duże znaczenie dla zaspokojenia potrzeb emocjonalnych. Serdeczny stosunek uczuciowy matki jest niewątpliwym warunkiem rozwoju u dziecka więzi bliskości z rodziną, uczuć miłości i poczucia przywiązania emocjonalnego z najbliższymi dla niego osobami – przede wszystkim z matką. Miejsce bezpośredniego kontaktu fizycznego w postaci pielęgnacji dziecka w pierwszym okresie rozwojowym zajmuje coraz częściej kontakt wzrokowy, słuchowy i dotykowy w następnych latach życia dziecka. Dziecko cieszy się, gdy matka jest blisko, gdy uśmiecha się do niego w sposób życzliwy i serdeczny. Tworzą się wówczas mocne więzi emocjonalne między matką i dzieckiem. Dziecko odczuwa bezpieczeństwo, akceptację, miłość, szacunek i szczęście.

W okresie przedszkolnym i szkolnym dziecka rola matki w zaspokajaniu jego potrzeb emocjonalnych ulega pewnym zmianom. Matka z większą świadomością winna realizować zadania macierzyńskie, które spełniać będą funkcję emocjonalną w środowisku rodzinnym i w stosunku do dziecka. Do istotnych działań podejmowanych przez matkę w celu zaspokojenia potrzeb emocjonalnych dziecka należy: stosowanie systemu nagród, tworzenie życzliwych i serdecznych sytuacji rodzinnych dla dziecka, kreowanie atmosfery domowej, w której występuje więź psychiczna między członkami rodziny, celowe organizowanie dla dziecka czasu wolnego, w tym i zabawy, dialog między matką i dzieckiem, wspieranie dziecka w podejmowanych działaniach, życzliwa pomoc w edukacji szkolnej dziecka, właściwa postawa rodzicielska, świadomość wychowawcza matki [Kawula i in., 2006].

Istotą każdej nagrody jest doznawanie przyjemności przez dziecko. Zakres i nasilenie nagrody przydzielanej dziecku przejawia się w jego przeżyciach emocjonalnych. Matka z reguły częściej nagradza swoje dziecko niż ojciec. Nagrody jej są bardziej uczuciowe, przepełnione życzliwością, miłością dla dziecka, na przykład: pochwalenie dziecka, akceptacja jego zach-

wań, zadowolenie, przytulenie, uśmiech, pocałunek. W mniejszym stopniu matki nagradzają w formie pieniężnej czy rzeczowej. Nagrody uczuciowe realizowane w sposób intuicyjny przez matki zaspokajają potrzeby emocjonalne dzieci, szczególnie potrzebę zaufania i sukcesu, wiary we własne siły, uznania własnej wartości, a także umacniają więzi uczuciowe między matką a dzieckiem, utrwalają przywiązanie emocjonalne ze wspólnotą rodzinną. Nagrody stosowane przez rodziców, a szczególnie przez matki przynoszą niewątpliwie dzieciom radosne przeżycia emocjonalne, zadowolenie ze swojej osoby i chęć przebywania z matką jako osobą nagradzającą.

Matka jako organizatorka życia rodzinnego w sposób bardziej lub mniej świadomy tworzy różnorodne sytuacje wychowawcze, życzliwe dziecku, które z jednej strony prowadzić będą do właściwego wychowania, socjalizacji i rozwoju dziecka, z drugiej strony zaspokajać będą ich potrzeby emocjonalne.

Tworzenie sytuacji wychowawczych przez matkę z reguły może mieć racjonalne przesłanki, którymi zwykle kierują się ojcowie, ale dominują w nich komponenty uczuciowe, serdeczność, życzliwość i miłość do dziecka. Taki sposób tworzenia sytuacji rodzinnych, w których uczestniczy dziecko powoduje z pewnością rozwój sfer emocjonalnych, ścisłość więzi uczuciowych z matką i pozostałymi członkami rodziny.

Z elementem tworzenia sytuacji wychowawczych w rodzinie dla dziecka łączy się niewątpliwie organizowanie czasu wolnego. Wspólne spędzanie czasu wolnego w rodzinie i poza rodziną, tworzy układ między matką i dzieckiem o charakterze partnerskim, podmiotowe jego traktowanie zaspokaja potrzebę kontaktu społecznego, przynależności do wspólnoty rodzinnej. Dobra organizacja czasu wolnego w rodzinie potrafi kompensować okresową izolację dziecka spowodowaną przebywaniem w żłobku, przedszkolu, szkole czy innych placówkach oświatowo-kulturalnych. Matka, tworząc jedną wspólnotę rodzinną poprzez różne zajęcia, sprzyja integracji rodziny, w której jest radość, zadowolenie, szczęście i zespolenie emocjonalne dziecka z domem rodzinnym.

Dążność matki do dialogu z dzieckiem, do wspólnego wykorzystywania czasu wolnego, stanowi istotne czynniki tworzenia miłej i serdecznej atmosfery życia rodzinnego. Atmosfera życzliwości, ciepła rodzinnego kreuje specyficzne ognisko domowe. Matka jest tą osobą w rodzinie, która potrafi rozpałcić to ognisko wspólnoty rodzinnej i coraz bardziej je podtrzymywać i utrwalać [Cudak, 2008]. Ona, mimo trudów życia zawodowego,

politycznego czy ekonomicznego swoim uśmiechem, miłym stosunkiem do dziecka i pozostałych członków rodziny rozładuje niesprzyjające dla domu sytuacje wewnątrzrodzinne czy zewnątrzrodzinne. Zrównoważone stany emocjonalne we właściwej i serdecznej atmosferze domowej powodują, że dzieci chętnie zawsze wracają do domu, że czują się tam bezpieczne i akceptowane, z pełnym uznaniem ich praw i zadań rodzinnych, są zawsze mile widziane, serdecznie witane. Istnieje w tym domu życzliwy dialog między matką a pozostałymi członkami rodziny. Atmosfera miła, życzliwa i partnerska jest z pewnością tym czynnikiem w środowisku rodzinnym, który nie tylko ma wpływ na kształtowanie cech społecznych, ale przede wszystkim zaspokaja potrzeby emocjonalne dzieci i młodzieży.

Niepokojącym zjawiskiem społecznym życia współczesnych rodzin jest ich atomizacja [Tyszka 2001]. Dotyczy ona nie tylko domów rodzinnych, ale również poszczególnych członków rodziny, przede wszystkim dzieci i młodzieży. Znaczącą rolę w zapobieganiu tej izolacji społecznej i zanikaniu więzi uczuciowej w rodzinie spełnia matka, która nie tylko w sposób intuicyjny, macierzyński potrafi rozładować, wyeliminować wiele konfliktów rodzinnych, ale także swą akceptującą postawą rodzicielską dążyć do ciągłego dialogu z dzieckiem od najmłodszych jego lat do okresu dojrzałości, a nawet w okresie dorosłości również pragnie mieć kontakt społeczny, właściwą i serdeczną komunikację interpersonalną ze swoimi dziećmi. Dialog między matką a dzieckiem zawsze zbliża ich zarówno fizycznie, jak i psychicznie. Dziecko odczuwa, że jest osobą poważnie traktowaną w rodzinie, że rodzice liczą się z jego poglądami, czuje się bezpiecznie, podmiotowo, pełnoprawnym partnerem w środowisku rodzinnym.

Dialog między rodzicami a dzieckiem, a szczególnie między matką a dzieckiem jest tym sposobem, który prowadzi do zaspokojenia pewnych potrzeb uczuciowych dziecka, jest również tym elementem życia rodzinnego, który daje możliwość rozpoznania jego trudności życiowych, edukacyjnych, wychowawczych, środowiskowych i innych.

Matka w sposób często intuicyjny, a także przy pomocy rozmowy z dzieckiem odczuwa jego troski. Jej macierzyństwo w sposób naturalny, biologiczny uwarunkowane jest na niesienie pomocy swemu dziecku w trudnych, często kryzysowych sytuacjach życia codziennego. Wspiera go psychicznie dobrym słowem, zachętą, poradą, nagrodą, współdziałaniem, dialogiem, serdecznością i przejawianiem akceptacji i miłości. Matka wspiera dziecko także w sferze edukacji szkolnej, gdyż najczęściej pobu-

dza go i motywuje do nauki, rozwija jego zainteresowania, współdziała z nauczycielem-wychowawcą w wielostronnej pomocy szkolnej dla dziecka. Wsparcie dziecka przez matkę w wielu trudnych dla niego sytuacjach życiowych daje mu poczucie bezpieczeństwa, akceptacji, przynależności do środowiska rodzinnego, zaspokaja potrzebę miłości, kontaktu społecznego, wzmacnia jego więzi emocjonalne z matką, dodaje mu wiary we własne siły, uznanie własnej tożsamości.

Trudności w realizacji zadań emocjonalnych dziecka przez matkę

Współczesne kobiety, a wśród nich i matki, wypełniają wiele ról w rodzinie i poza rodziną. Spełniają rolę matki, żony, gospodyni domowej, partnerki życiowej wykonującej pracę zawodową, polityka, działacza społecznego. Dla wielu matek praca zawodowa powiązana jest nie tylko z pozyskiwaniem środków finansowych, lecz stwarza dla niej możliwość własnego spełnienia, realizacji swych zainteresowań i rozwoju osobowego. Jednak ustawiczna nieobecność z powodu pracy zawodowej czy społecznej matki może utrudniać utrwalanie więzi emocjonalnych w rodzinie, szczególnie w interakcjach między matką i dzieckiem. Zakłócona zostaje organizacja życia rodzinnego. Matki po aktywnej pracy zawodowej mają mniej czasu na zabawę z dziećmi, pomoc edukacyjną, dialog, wspólne wykorzystanie czasu. Często, obok pracy zawodowej, kobiety-matki, mimo partnerskiego modelu rodziny, wypełniają w dalszym ciągu absorbującą rolę gospodyni domowej. Należy więc uznać, że praca zawodowa matki może być czynnikiem osłabiającym więzi uczuciowe z dzieckiem, zaburzającym stosunki społeczne i psychiczne między członkami rodziny, wyzwalającym stres, nerwową atmosferę życia rodzinnego. Innym czynnikiem współczesnej rodziny utrudniającym zaspokojenie potrzeb emocjonalnych u dzieci przez matkę jest wzrost atomizacji życia członków rodziny. Każdy z członków rodziny, w tym matki i ich dzieci żyją coraz częściej własnymi problemami, mają własne zainteresowania, sprawy zewnątrzrodzinne dominują nad rozwojem miłości i więzi w stosunkach między rodzicami i dzieckiem. Osamotnienie to eliminuje dialog między matką a dzieckiem, osłabia wsparcie dziecka w różnych problemowych sytuacjach życiowych, utrudnia kontakt społeczny i fizyczny – prowadzi ono do izolacji psychicznej dziecka w swej rodzinie, a matkę często do stanów początkowej depresji psychicznej. Stąd też makrospołeczny i mikrospołeczny proces atomizacji życia członków rodziny, a także matki i dziecka jest negatywnym zjawiskiem, które depre-

cjonuje siłę i zakres więzi emocjonalnych i zaburza prawidłową realizację zadań emocjonalnych dziecka w środowisku rodzinnym przez matkę.

Środki masowego przekazu, w tym przede wszystkim telewizja i Internet również osłabiają więzi emocjonalne między matką i dzieckiem. Dzieci, jak wskazuje J. Izdebska [2000], przebywają zbyt długo przed telewizorem, oglądając bez większej świadomości programy telewizyjne. W ostatnich latach wraz z upowszechnieniem się Internetu i komputerów całe zainteresowanie dzieci skupione jest na zabawach i grach komputerowych. Zanikają bądź osłabiają się wówczas kontakty psychiczne, dialog, wzajemne interakcje między rodzicami, a szczególnie między matką i dzieckiem. Stan ten powoduje osamotnienie dziecka, brak poczucia więzi emocjonalnej z rodziną, zaburzenia uczuć miłości, wrażliwości i przynależności psychicznej oraz społecznej do rodziny.

Do innych czynników utrudniających realizację i wypełnianie zadań opiekuńczo-emocjonalnych przez matki w stosunku do dzieci należą:

- negatywne postawy rodzicielskie,
- zaburzenia osobowości matki,
- choroba psychiczna bądź fizyczna,
- konflikty w rodzinie, głównie negatywne, zaburzone relacje między matką a dzieckiem,
- negatywna, traumatyczna atmosfera domu rodzinnego,
- rozluźnione więzi emocjonalne między matką a dzieckiem.

Uwagi końcowe

Rodzina współczesna ulega procesom przemian w swych funkcjach, a także w stosunkach struktury społecznej swej wspólnoty. Mimo tych przemian matka w rodzinie spełnia znaczącą rolę w tworzeniu siły więzi emocjonalnej, integrując w niej wszystkich członków rodziny, a szczególnie dzieci.

W „Liście do rodzin” Jan Paweł II słusznie wskazuje [1994], że miłość macierzyńska do dzieci jest naturalna i potwierdza jej fundamentalny charakter. Tylko rodzice, głównie matka jest w stanie w sposób optymalny zaspokoić w drodze przekazywanej miłości, życzliwości i wyrozumiałości, potrzeby emocjonalne dziecka. Niezaprzeczalną jest prawdą, że do wychowania i rozwoju dziecka potrzebni są oboje rodzice – ojciec i matka. Ale tylko matka poprzez swoją bezpośrednią, intuicyjną i wrodzoną sobie miłość do dziecka potrafi okazać jemu czułość, serdeczność, sympatię. Dziecko, doznając uczucia miłości ze strony matki, czuje się pewne, bezpieczne,

potrzebne i w pełni przynależy do rodziny. Jakość kontaktów emocjonalnych matki i dziecka stanowi o sile i zakresie zaspokajania jego potrzeb psychicznych, a także o poziomie wyuczenia emocjonalnej wrażliwości, która pozwala na właściwe interakcje dziecka z rodzicami, rówieśnikami i dorosłymi spoza kręgu środowiska rodzinnego.

Bibliografia

- Cudak H. (2000), *Funkcje rodzicielskie w pierwszych okresach rozwoju dziecka*, Warszawa.
- Cudak S. (2008), *Kobieta – matka i jej rola w rodzinie*, w: *Kobieta i jej wielopostaciovosc we wspolczesnym swiecie*, (red.) D. Ruskiewicz, S. Cudak, Kielce.
- Izdebska J. (2000), *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrozenia*, Białystok.
- Jan Pawel II (1994), *List do rodzin*, Poznań.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A.W. (2006), *Pedagogika rodziny*, Toruń.
- Spoeh B., Rothenberg M.B. (1993), *Dziecko. Pielgnowanie i wychowanie*, Warszawa.
- Świdorska M., (2011), *Ojciec w opiece i wychowaniu dziecka*, w: „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” Nr 1(3/4)2011, kwartalnik, Spoeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi.
- Tyszka Z. (2001), *Stan rodziny wspolczesnej a wewnatrzrodzinna socjalizacja dzieci*, w: *Socjalizacja i wychowanie we wspolczesnych rodzinach polskich*, (red.) H. Cudak, Piotrków Trybunalski.